

שמעתא עמיקתא

גליון תרכ"ו | פרשת לך לך | תשפ"ה | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

פניני הלכה

הנמצא במקום סכנה ורוצה לאכול פת האם צריך לכרוך ידיו במפה

א. תנן (עירובין יז) ארבעה דברים פטרו במחנה, מביאין עצים מ"מ, ומטוהין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב. ובגמ' (יז) אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה. והואב לדינא **ברייתא** (ד' **ברא"ש** פ"א כ"ד) **וברמב"ם** (פ"ו מהל' מלכים ה"ט).

ופרש"י (שם) במחנה - היוצאת למלחמה, מביאין עצים - ואין חוששין משום גזל ומלערב - עירובי הצירות אם הקיפו אלו ואלו ומחיצה מפסקת ביניהם ויש שם פתח אי"צ לערב.

בירושלמי (פ"א ה"ח) איתא כמה היא מחנה, ר' חנניה אמר מאה יובא ג' דעוין במחנה ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה, ר' אבונה בעי אילו אמר מחנה ואנשים אשר אתו מאה יאמר. ר' יוחנן אמר עשרה יובאו נערי דוד וידברו אל נבל וגו', מהו וינוחו ר' יוסיטא בר שונם אמר נעשו מחנה. ר' יהודה בן פזי אמר עשרה עד למחנה גדול כמחנה אלהים וכמה מחנה אלהים עשרה. תני בשם ר' יודה שנים עשר אלף כמחנה ישראל.

ועירובין (עירובין יז) דכתב ומפרשי בירושלמי דעשרה קרויים מחנה דגרסי תם וכו'. ומשמע דהכי סייל עיקר לדינא. וכ"כ **בעבודת הקודש** (בית התיבות שער ד' ב) איזהו מחנה כל שיש בו עשרה שטמא עד למחנה גדול כמחנה אלהים, וכמה מחנה אלהים עשרה, פחות מיכן שיירה.

ג. והנה בפרש"י מבואר דמחנה היינו היוצאת למלחמה. וכן מבואר **ברבינו יונתן** (ד' מדפי הרי"ף) דכתב - ארבעה דברים וכו' התיירו להם חכמים למחנה היוצא להלחם אפי' למלחמת הרשות, וכ"כ למלחמת מצוה, אע"פ שהוא אסור לכל אדם, ואפי' לשיירא ההולכת ממקום למקום שדין שיירה בארבעה דברים אלו כדון יחיד העומד בביתו.

וכן נראה מדברי **הטור** (סי' קנ"ח) שכתב בזה"ל - ומיהו **במחנה** ההולכים **למלחמה** פטורים מנטילת ידים ראשונים.

וכן מבואר בדברי **המ"מ** (פ"ק דעירובין ה"ח) דדין המשנה דוקא במחנה היוצא למלחמה וכשהן חונים ימים חונים להלחם ומפני כך הקלו להם.

אולם מדברי הרשב"א הנזכרים משמע דכל דהוו עשרה מחנה מקרי, דהא פי' דההבדל בין שיירה למחנה הוא בכמות האנשים, ולא פי' דמחנה היינו היוצאת למלחמה, ואילו שיירה היינו בסתם בני"א ההולכים ממקום למקום.

וגדולה מזו מציינ **באורחות חיים** (הל' נטילת ידים דין י"ג) דכתב - מי שהיה במדבר או שהיה לו סכנה, אוכל ושותה בלא רחיצה, עבר אונסו ושכנתו חייב לרחוץ מיד. וכן מפי בירושלמי במחנה פטורין מנטילת ידים מפני טרדם וחיובים בסוף מפני הסכנה.

ולא מציינו כן בירושלמי שלפנינו. אולם **בבי"ט** (סי' קנ"ח) הביא דברי האורחות חיים, וכתב ע"ז - וכן נראה ממ"ש המרדכי בפרק אלו דברים (סי' ר"ד) אמאי דאמר רב (חולין ק"ז) נוטל אדם שחרית ומתנה עליהם כל היום. ויש להקשות עליהם מעובדא דרבי עקיבא בפרק עושין פסין (עירובין כא) שאמר מוטב שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חבירי, ואח"כ מצאתי שהתוספות הקשו שם כן ותיצרו דמחמיר על עצמו היה.

וכן פסק לדינא **בשו"ע** (סי' קנ"ח סי"ח) מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים, פטור מנטילת ידים.

ג. ובפשוטו נראה דהיכא דפטור מנטילת ידים אף אי"צ לכרוך ידיו במפה. וכן נראה מדברי **הב"י** סי' קס"ג דכתב שם על דברי הרוקח זו"ל "ומשמע מדבריו דכשאינ מים מצויים לפניו ד' מילין ולאחריו פחות ממילי אכול לאכול בלא נטילה כלל, משום

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מברכים הטוב והמטיב על היסוד של ראש ארגון טרור

א. ברכה על בשורות טובות. ב. גדר השמחה שמברכים עליה. ג. רשות או חובה. ד. בשאר ברכות הודאה. ה. בשורה משמחת שאין הנאה בא לידו. ו. הטובה אינה שלמה. ז. ברכה על מפלתם של רשעים.

א. **ברכה על בשורות טובות / רעות**

תנן **בברכות** (נד) על הגשמים ועל בשורות טובות ואמר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות ואמר ברוך דין האמת. **ובגמ' (נט)** אמרינן קצרו של דבר על שלו הוא אומר שהחינו, על שלו ושל חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב.

ותנן עוד שם חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנא' (דברים פ"ו פס' ה) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו' בכל לבבך בשני יציריך ביצר טוב וביצר הרע, ובכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך, ובכל מאדך בכל מונעך. דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מוד לך הוי מודה לו. **ופרש"י** דבר אחר בכל מאדך - מדות מדודות בשם - בין מדה טובה בין מדת פורענות.

אם רואה הטוב בעיניו. ומבואר **במ"ב** (שם שם ע"ה) **אמר רבא** לא נצרכה אלא לקבולניהו בשמחה. **ופרש"י** לקבולניהו בשמחה - לברך על מדה פורענות בלבב שלם. וכ"כ **הרי"ף** (מב - מג. בר"ף) **והרמב"ם** (ברכות פ"י הי"ד הו"ז).

וכן פסקו **הטש"ו** (סי' רכב סעי' א - ב) דעל שמועות שהם טובות לו לבדו, מברך שהחינו, ואם הן טובות לו ולאחרים, מברך הטוב והמטיב, ועל שמועות רעות הוא מברך דין האמת כו'. וכת' **הגר"ז** (לוח ברכת התהנין פ"א אות כג) דמברכים על השמועה וא"צ לומר אם רואה הטוב בעיניו. ומבואר **במ"ב** (שם שם ע"ה) **אמר רבא** (סי' רכב סעי' א) שאף אם לא בירך מיד כל שהשמחה עדיין בלבו מברך.

ב. **גדר השמחה שמברכים עליה**

ועיי' **בתשובת הרשב"א** (ח"א ססי' רמה) שהוכיח מהא דאיתא **בברכות** (נט) מת אביו והוא ירשו, בתחלה ואמר ברוך דין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב, **שאינו ברכה זו (וכן ברכת שהחינו) תלויה בשמחה אלא תלויה בדבר שמגיע לו תועלת**, ואע"פ שמתעורר עמה צער ואנחה. והביאו **המ"ב** (סי' רכב סעי' ט).

אלא **שבחי' הרשב"א** (שם נט' ד"ה בנה) כת' שברכת הטוב והמטיב על כלים חדשים וכדו', מברך בשעת קנייה אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן **שאינו הברכות אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן או בבנייתן** כדרך שהוא מברך על הגשמים משעת ירדתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד. וכן פסק **השו"ע** (סי' רכב סעי' ד).

יוצא היכן שהתועלת גדולה והנאה ניכרת כגון שנפל לו ירושה, אף שאינו שמח עתה בלבו, כיון שהגיע לו תועלת רבה ואילו לא היה מת אביו היה מברך, צריך להודות. וכמ"כ היכן ששמח בלבו אפי' אין הנאה ניכרת מברך כיון שהוא שמח בלבו עתה.

ג. **רשות או חובה**

והנה בענין ברכת שהחינו על המועדים ועל פירות חדשים איתא **בעירובין** (מ) אמר רבה כי הוינא בי רב הונא איבעיא לן מהו לומר זמן ברי"ה וביובי"ה, כיון דמוזמן לזמן אתי אמרינן, או דילמא כיון דלא איקרו רגלים לא אמרינן, לא הוה בידיה, כי אתאי בי רב יהודה אמר אנה אקרא חדטא נמי אמינא זמן, א"ל רשות לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה, מאן, א"ל רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומר זמן אלא בשלש רגלים. **ופרש"י** אקרא חדטא - כשאני רואה דלעת חדשה משנה לשנה אמינא זמן.

ועיי' **ברשב"א** (ח"א סי' רט) שכת' בענין שהחינו על ברכות הפירות דברכות אלו של רשות הן ולא של חובה. והביאו **הב"י** בסיומן רכ"ח. וכת' ע"ז **הדרכ"מ** (אות א) **שכ"כ באו"ז** (ח"ב סי' קמ).

והנח"ג (הגה"ט סי' רכג) כת' דיראה שהשלט"ג מפרש שמה שאמרו בגמ' שהוא רשות קאי על הברכה, ולי נראה דרשות קאי אקרא חדטא (פרי חדש), כלומר דבר שאינו מוכרח לעשותו ולאכול קרא חדטא והוא רוצה לאכול לא קא מיבעיא לן, כי מיבעיא לן חובה, כלומר דבר שאינו יכול לשמוט ממנו לעשותו, ע"כ. וכבר מבואר **כן באשכול** (הל' ברכות ההודאה ע"מ לב).

והמ"א (סי' רכה סעי' ט) פסק דברכה זו אינו אלא רשות כמבואר **בגמ'** (עירובין (שם), מחצה"ש) וכ"כ **בש"ט** וכן הוא בסיי רכ"ג' דלא כמו שנדחק **בבנה"ג**. וכן נקט **העולת תמיד** (שם סעי' א).

והא"ר (אות א) הביא **מהגהות סמ"ק** (סי' קא אות כט) שנקט **בבכנה"ג** דכת' אקרא חדטא, פירש אראייתה, וכת' דכיון שהיא מח' ישנה לכן אין אומר דרי ליוהר שלא לבטלו. **והמ"ב** (סי' רכה סעי' ט) פסק **בהרשב"א** דהרי רשות ואי לא מברך לא מינעש. ומ"מ כת' ע"פ **הא"ר** הנ"ל דראוי ליוהר שלא לבטלה. מבואר דסי"ל דלהלכה דברכת שהחינו (על הפירות) אינו אלא רשות, ומ"מ לכתחלה ראוי לחוש לדעת החולקים בזה. ועיי' **בנה"ח** (סי' רכה אות כב) שהביא דברי **הא"ר**.

ד. **בשאר ברכות הודאה**

ועירובין **ברשב"א** (ח"א סי' רמה) שכת' בענין ברכת שהחינו על לידה שלא ראיתי שהנהו לברכה, ושמה עשאוה רשות קכרא חדטא בעירובין (שם) דכל שאינו בא מוזמן לזמן כמועדות אין מברכין שהחינו בחובה, ומפני שראיתי גדולי הדור שלא נהגו לאמרו אני דוחק כן ואע"פ שאין זה מספיק כל הצורך שהרי בפדיון הבן תקנו זמן, ושמה אף על מצוה מצוות התורה כפדיון הבן אומר זמן, ולפי טעם זה כל אותם שברכך הוואה בקנה כלים חדשים ונפלה לו ירושה מאביו וכל אותם הנזכרים שם דלאו מוזמן לזמן אתו ולא מצוה אלא במקום הנאה לבד, י"ל דלאו בחובה אמרו אלא ברשות, ע"כ. והביאו **הב"י** סוף סי' רכ"ג.

ועיי' עוד **בדרכ"מ** (סי' רכב אות א) שהקשה על **הרשב"א** דהא אמרינן **בגמ'** דנולד לו בן מברך הטוב והמטיב משום דאיכא אשתו בהדיה, ואפשר **דהרשב"א** לא קאי אלא היכא שמתה אשתו בשעת לידה דליכא הטבה אלא לדידה כו' ומ"מ דבריו צ"ע. ועייש (אות ד) שכת' דאע"פ **דמהרשב"א** משמע כדעת רב שירא דברכות אלו אינן חובה מימי יש להנזן לברך עליהן כהפוסקים דסי"ל שהן חובה ומ"מ המיקל בברכות במקום שהווא מח' לא הפסיד, ע"כ. ועיי' **בערוה"ש** (סי' רכב אות ב) מש"כ ליישב דברי **הרשב"א**.

ואע"פ ש**הדרכ"מ** תמה על **הרשב"א**, עיי' **ברמ"א** בסיי רכ"ג (סי' א) שכת' על הא שכת' **השו"ע** ילדה אשתו זכר, מברך הטוב והמטיב כו', דיש שכת' שנהנו להקל בברכה זו, שאינה חובה אלא רשות, ומהו נתפשט שרבים מקילים באלו הברכות. **והמ"א** (סי' א) כתב דברכה זו - פי' בברכת שהחינו דאיתא **בגמ'** (עירובין (שם) שהוא רשות (ע"מ"ש סי' רכ"ה סעי' ג) ולכן מקילין רבים בכל הברכות כיוצא באלו ואינו נכון דמאי דאיתמר איתמר, ע"כ.

והמ"ב (סי' רכג) פסק **כהמ"א**. וכן **בבה"ל** (שם ד"ה ויש) כת' על **הרמ"א** דהרבה פוסקים ס"ל דהווא חובה. אלא דעי' **במ"א** בסיי רכ"ב (סי' רכג) שפסק **ע"פ הספר חסידים** (שם שפב, תתס ותתמ) דמי שהוכרח מחמת עניותו אשה עשירה שלא בחפצו מברך הטוב והמטיב ודיין איתמר. **וכת' הפני"ג** (שם ח"א) שמש"כ **המ"א** אשה עשירה כו', היום כמדותה ממעטין בברכות אלו, עיי' סי' רכ"ג לְעִפָּץ אֶת בָּהָרְתָּהּ, ע"כ. **והמו"ק** (סי' רכב ד"ה בני"ל) כת' על דברי **הס"ח** דנ"ל דשתיין ברכה לבטלה הן, דלא שייך לברך דין האמת כי התרצה לישא אותה, וכמ"כ לא יברך הטוב והמטיב כי אינו נושא אותה ברצון שלם אלא מעדיף אחרת והממון שהיא מביאה אינו שלו, עייש. **והערוה"ש** (סי' רכב אות א) כת' דמ"ש **המ"א** באשה עשירה צ"ע, ע"כ.

והמ"ב (שם סעי' א) הביא דברי **המ"א** וכת' ע"פ **הפני"ג** דכמדומה שכהיום ממעטין בברכות אלו, גם **במו"ק** מפקפק בזה. אלא שמשמע **שהפני"ג** ו**המ"ב** כתבו כן דוקא בהאי דהס"ח שהוא חידוש, אבל בשאר גווני מברכים. וכן הוא **בבה"ל** (סי' רכב ד"ה ילדה).

ה. **בשורה משמחת שאין הנאה בא לידו**

והנה **מהמשנה** הנ"ל ששנו ברכת הטוב והמטיב וברכת דין האמת בחדא מחתא, משמע קצת דבכשם שברכת דין האמת היא על הבשורה לחדו אף ברכת הטוב והמטיב היא על בשורה לחדו אף כשלא אתי הנאה לידיה וכגון ששמע בשורה טובה על חבירו ושמח בלבו. וכן מבואר **בגרי"ז** (שם) שכת' דעל שמועות טובות בין שהיא טובת רבים בין שהיא טובת יחיד כל שלבו שמח בטובתו כגון שהוא אביו או רבו או רעו אשר כנפשו מברך הטוב והמטיב, הטוב לו שימיח לבבו והמטיב למי שנעשית לו הטובה. ואם בשרוהו טובת עצמו מברך שהחינו ואם יש לו שותף בה מברך הטוב והמטיב, ע"כ.

וכן משמע **הערוה"ש** (אותיות א - ב) שכת' שאינו מבורר מה נקרא שמועה טובה, והנר' שצריך להיות טובה חשובה ששמח בזה הרבה הן **שמחה לו ממון והן מן שמחה אחרת**, ובממון תלוי לפי עשירתו ועניותו דמה שלעני הוא דבר גדול הוה לעשיר דבר קטן והטוב לפי הענייני. ועל בשורות רעות מברך דין האמת, ואין חילוק בין רעת הגוף ובין רעת ממון וגוי"כ כל אי לפי ערכו, ע"כ.

